

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav pro dějiny umění

Dějiny výtvarného umění

Autoreferát (teze) disertační práce

PhDr. Iva Knobloch, Mgr.

Svaz československého díla 1914-1948

The Czechoslovak Werkbund 1914-1948

Vedoucí práce prof. PhDr. Vojtěch Lahoda, CSc. (1917-1920)

prof. doc. PhDr. Marie Klimešová, Ph.D. (1920-1924)

2024

Disertační práce se vůbec poprvé zabývá aktivitami Svazu československého (českého) díla během třiceti let existence (1914 – 1948) v souvislosti s celoevropským vývojem reformy bydlení a užitého umění. Chápe tuto instituci moderního designu a bydlení jako ideové pole, které se v průběhu třiceti let tříbilo vzhledem k historickým událostem a v konfrontaci s mezinárodním reformním hnutím. Kontext evropských werkbundů (svazů díla) je pro pochopení programových posunů klíčový stejně jako kritické zkoumání výstav a vystavování (exhibitions histories) na podkladě nálezu fragmentu do té doby nezvěstného svazového fotoarchivu (2021).

Disertace se také vůbec poprvé zabývá institucionálním fungováním Svazu z hlediska jeho členské základny. Charakterizuje tuto instituci jako soukromě-právní celorepublikový dobrovolný spolek a zahycuje jeho proměny v průběhu třiceti let, kdy se vystřídaly ve vedení dvě generace architektů a designérů. Zabývá se genderovou, profesní, geografickou a oborovou skladbou pestré členské základny a mechanismy jejího interního fungování. Rozkrývá roli osobností Svazu, z přičemž dominantní iniciační, ale i člensky sjednocující roli hrál v průběhu prvních dvou dekád existence Svazu architekt Pavel Janák. Na formulaci programových statí se zásadně podílel kurátor , a později ředitel Uměleckoprůmyslového musea v Praze Karel Herain. Ve třetí dekádě aktivity Svazu formovali vesměs Janákoví žáci z ateliéru architektury Uměleckoprůmyslové školy, architekti Hana Kučerová-Záveská, Jindřich Halabala nebo Ferdinand Hrozinka, ale i původně Janákoví oponenti z techniky jako Oldřich Starý, Antonín Heythum, J. E. Koula a všestranný Ladislav Sutnar. Za války nastoupila další generace Janákových žáků jako Karel Koželka, který v roce 1946 převzal předsednictví Svazu, Luděk Kubeš, a absolventi techniky jako manželé Štursovi a Kittrichovi. Do fungování Svazu československého díla se promítaly také politické postoje členské základny, přičemž od třicátých let silně dominovala levicová orientace a příslušnost členů v socialistických stranách a ve straně komunistické. Nicméně Svaz fungoval jako tolerantní a pluralitní platforma, kde se respektovaly různé vize socialismu a různé cesty k jeho dosažení.

Disertace charakterizuje podstatu svazové činnosti jako osvětovou a kultivační. Ve srovnání s evropskými “werkbundy”, jejichž organizační struktura odpovídala zemské politicko-geografické organizaci a umožňovala větší samostatnost regionálních poboček a jejich samostatné financování lokálními výrobci, fungování Svazu a jeho poboček kopírovalo pragocentrismus. Financování Svazu bylo proto nepravděelné, záviselo na řídkých firemních darech a nespolehlivých státních dotacích, na něž Svaz dosahoval v rámci svých činností jako veřejné společenské služby. Disertace analyzuje široké spektrum těchto služeb, zejména pak výstavy, soutěže, stipendia, publikace a jejich dopad nejen v mediálním panoramatu doby, ale i v referenčním rámci historie výstav, interiérového designu a užitého umění. Činorodý idealismus a spolkový aktivismus odrážejí přílohy disertační práce. Obsahují kompletní Soupis výstav (62) a publikací včetně filmů (12), chronologii činnosti,

kteřá v jednotlivých letech dokumentuje aktivity spojené s pobočkami, zahraničními a tuzemskými výstavami, soutěžemi, publikacemi, stavební a další činností.

Svaz československého díla je v kanonické interpretaci (Adlerová, Šlapeta) nazírán jako instituce, která se zásadně zasloužila o šíření národního dekorativismu ve dvacátých letech a radikálního modernismu (racionálního funkcionalismu) na přelomu dvacátých a třicátých let dvacátého století. Disertace, zkoumající činnost Svazu v průběhu třiceti let, dokazuje, že zejména v neprobádaných obdobích, od poloviny třicátých let do roku 1948, se Svaz zasloužil o kontinuitu modernismu tzv. "vlídného", který bere v potaz potřeby rodinného života obyvatel ve městě i na venkově. Orientace na skandinávský svaz v těchto obdobích byla přitom určující.

Disertace je rozdělena do sedmi chronologických kapitol, které sledují ideové posuny v činnosti Svazu československého díla. První kapitola se zabývá založením Svazu českého díla v souvislosti s výstavou Deutscher Werkbund (německého svazu díla) v Kolíně nad Rýnem v roce 1914. Česká expozice, sestávající ze dvou kubistických interiérů, reflektovala program národní emancipace, založený na individuální svéráznosti. Nacionalismus jako motivační motor posiloval snahy spolku i po vzniku Československa, kdy byl založen Svaz československého díla. Druhá kapitola 1920 – 1925 kriticky rozebírá utopii národního, státního československého stylu, která se v rétorice Svazu až šovinisticky vymezovala vůči německým aktivitám v oblasti uměleckého průmyslu a školství na území Československa. Národní program tak sdružil pouze české instituce a osobnosti a vyloučil instituce česko-německých nebo židovských zřizovatelů, kterým izolacionismus národního programu nevyhovoval a jako členové rakouského nebo německého werkbundu se účastnily se jejich aktivit. Představitelé Svazu zaujali důležité pozice v odborném školství a stali se partnery státních oficiálních úřadů v pořádání zahraničních výstav. Toto úsilí vyvrcholilo na Mezinárodní výstavě v Paříži v roce 1925, kterou Svaz úspěšně zorganizoval, zároveň v konfrontaci se zahraničním děním podrobil kritické analýze dosavadní omezenost národního programu. Rozbor svazového časopisu *Výtvarná práce* dokazuje dominantní podíl Uměleckoprůmyslové školy v Praze a architekta Pavla Janáka, dlouholetého předsedy Svazu československého díla, na šíření národního programu, který reflektuje také design prvních svazových výstav realizovaný jakožto národní Gesamtkunstwerk.

Třetí kapitola 1926 – 1932 rozebírá cestu k programu moderního bydlení, která se datuje od návštěvy výstavy Die Wohnung ve Stuttgartu v roce 1927. Ta inspirovala k mnoha internacionalizačním a modernizačním aktivitám v souvislosti s Výstavou soudobé kultury v Brně v roce 1928: k patronátu nad výstavbou první kolonie funkcionalistických vil Nový dům, k výstavbě vzorového nájemního Domu Svazu československého díla (Josef Havlíček) a k uspořádání více než dvaceti soutěží s funkcionalistickým zadáním. Kapitola rozebírá tyto modernizační aktivity kriticky a oproti dosavadní interpretaci (Adlerová), která heroizuje postavení Svazu československého díla

na Výstavě soudobé kultury jako vůdčího propagátora funkcionalistického bydlení, dokládá, že v rámci Svazu nebyla podpora tomuto směru zřejmá zejména ze strany představitelů odborných škol. Tato nejednotnost se projevila i v retardačních výstavnických strategiích Svazu na Výstavě soudobé kultury. Jednoznačný modernizační program Svazu byl formulován až v roce 1930 (Karel Herain, Miloslav Prokop); zdůraznil ideu “kvalitní práce”, tj. podporu průmyslové výroby a uplatnění “výtvarníka ve výrobě”. Realizací tohoto programu se stala důležitá stipendijní činnost pro talentované studenty a studentky, kterým byla umožněna praxe ve výrobním podniku. Mnohé stipendisty a stipendistky tato praxe zásadně ovlivnila ve výběru profesionální dráhy (Ludvika Smrčková, Petra Pospíšilová, Otto Eckert, Bohumil Dobiáš, Zdeněk Rossmann). Politické socializační tendence pak odrážela diskuse kolem pojmu standard, který vyjadřoval snahy Svazu československého díla o sociálně dostupné bydlení a vybavení a který migroval v předchozích aktivitách evropských werkbundů s obdobným obsahem. Nejvýznamější realizací těchto programových bodů se stala výstavba sídliště Baba, kterou disertace rozebírá z hlediska disproporce vize a reality, již způsobila byrokratická zaostalost pražského prostředí. Období 1930 – 1932, kdy Svaz organizoval také několik úspěšných zahraničních výstav a vydával internacionálně orientovaná periodika *Výtvarné snahy* a *Žijeme*, patří k vrcholům radikální modernizační činnosti Svazu včetně progresivního výstavnictví, jak je realizoval Ladislav Sutnar.

Čtvrtá kapitola 1933 – 1939 označuje období, které charakterizuje levicová radikalizace a ekonomické krize, jež ukončila činnost poboček v Železném Brodě (sklářské školství), Hradci Králové (nábytkářský a textilní průmysl, odborné školství) a Bratislavě (modernizace dříve rurálního území v souvislosti se Školou umeleckého průmyslu). Publikace *Byt* z roku 1934 manifestuje programový posun Svazu československého díla od racionálního funkcionalismu k emocionálnímu funkcionalismu, který byl výsledkem mnohaoborové diskuse; textilní výtvarníci jako první upozornili na jednostranné pojetí bytu jako stroje na bydlení, jež preferovali někteří architekti. Vrcholem tohoto období je otevření Domu uměleckého průmyslu v roce 1936 v centru Prahy. Sedmipatrový funkcionalistický palác s ocelovou konstrukcí a skleněnou fasádou umožnil vykonávat velkorysý výstavní program. Výstava tance v roce 1938 završila zájem Svazu o soudobý moderní tanec, jeho propojení s architekturou, interiérem, výstavnictvím, fotografií a drapérií. Intuitivní navigace, svobodný pohyb ve volném prostoru se vepsaly do uvažování o interiéru a výstavnictví v následující dekádě. Pavel Janák v roli předsedy inspiroval všechny dosavadní stavební a publikační akce Svazu a harmonizoval ideové a profesní rozpory politicky, ideově, genderově i profesionálně pestré členské základny.

Pátá kapitola 1940 – 1945 se zabývá doposud opomíjenou činností Svazu českého díla (změna názvu v červnu 1939) za války a dokazuje, že vstup další generace architektů zásadně aktivizoval výstavní a publicistickou činnost (Karel Koželka, Luděk Kubeš, manželé Štursovi). Zejména

výstava Lidový byt (1942) sehrála roli vědecko-výzkumného projektu; poprvé zde byla systematicky realizována koncepce normalizovaného, a přece diversifikovaného nábytku. Kapitola analyzuje podporu řemesel formou soutěží a činnost družstva Dorka, která díky konspirační organizaci zachránila přes tisíc studentů a profesorů uměleckých škol před nucenými pracemi. Výstavy Svazu českého díla za války hrály důležitou roli v resistenci české kultury proti germanizačnímu tlaku. Svaz pokračoval ve svém modernizačním programu, který byl formálně v souladu s důrazem protektorátních úřadů na domov, rodinný život, řemeslné tradice. Ostře se však vymezoval proti návratu „svérázu“, kopírování folklorních vzorů, které germanizační program protektorátních úřadů podporoval, aby lokálním patriotismem neutralizovaly původní státní příslušnost. Díky časopisu *Architektura* Svaz českého díla zásadně přispěl k teorii obytného prostoru ve městě a na venkově, přičemž důležitou roli sehrála skupina mladých architektek-publicistek (Kittrichová, Štursová, Müllerová).

Šestá kapitola 1945 – 1948 na základě archivních pramenů dokládá pozici Svazu v poválečných politických turbulencích a snaží se odhalit příčinu zániku Svazu českého díla. Jako soukromě-právní, levicová, avšak tolerantní platforma se Svaz v poválečném centralizovaném a plánovaném hospodářství ocitl „mimo systém“. Pozici Svazu si formálně přivlastnila státní organizace ÚLUV (Ústředí lidové a umělecké výroby), s níž se Svaz po únorovém komunistickém puči v roce 1948 sloučil a tím zanikl. Disertace se zabývá rolí sociologa Theodora Pistoria, iniciátora založení ÚLUVu, na vyloučení Svazu z poválečného budování státu. Rozpory doby i kontradikce uvnitř samotného Svazu českého díla odráží jeden ročník svazového časopisu *Věci a lidé* (1947-1948). Analýza poslední výstavy Svazu českého díla pod názvem *Věci a lidé*, výtvarník ve výrobě dokazuje idealistická očekávání od plánovité socialistické výroby, která konečně vyřeší uplatnění absolventů uměleckých odborných škol ve výrobních podnicích, a kritický přístup k soudobému stavu poválečné výroby. Tato poslední svazová výstava však již byla podrobena ideologické třídní kritice, která signalizovala dominanci komunistické ideologie.

Závěrečná sedmá kapitola pokazuje na důležitost Svazu jako mnohaoborové platformy a dokládá, že ideový odkaz „vládného“ modernismu přetrvával v socialistických institucích bytové kultury, kam nastoupili mnozí členové Svazu českého díla po jeho rozpuštění na konci padesátých let. Program „humanizace“ obytného prostoru v následných šedesátých letech v ÚBOKu (Ústav bytové a oděvní kultury) promýšleli bývalí členové Svazu jako Karel Koželka, Emanuela Kittrichová a další. Disertace také ukazuje souvislost ustavení tvůrčí skupiny Bilance v roce 1957, která sdružila architektky a designéry, s rozpuštěným Svazem českého díla, stejně jako zmařený pokus o znovuzaložení Svazu v období pražského jara 1968.

Výběrový seznam použité literatury

Adlerová, Alena, *České užité umění 1918–1938*, Praha 1983.

Adlerová, Alena – Vondrová, Alena – Rous, Jan, *Český funkcionalismus 1920–1940. I–III* (kat. výst.), Uměleckoprůmyslové muzeum v Praze 1978.

Anděl, Jaroslav (ed.), *El arte de la vanguardia en Checoslovaquia 1918–1938 / The Art of the Avant Garde in Czechoslovakia 1918–1938* (kat. výst.), IVAM Valencia 1993.

Barré Despond, Arlette, *Union des artistes modernes*, Paris 2018.

Bartlová, Milena (ed.), *Co bylo Československo? Kulturní konstrukce státní identity*, Praha 2017.

Bartlová, Milena – Vybíral, Jindřich (eds.), *Budování státu. Reprezentace Československa v umění, architektuře a designu*, Praha 2015.

Bérešová, Simona – Prešnajderová, Klára – Puineuf de, Sonia, *Škola ako laboratórium moderného života / Schule als Laboratorium des modernen Lebens / School as a Laboratory of Modern Life*, Bratislava 2020

Benson, Timothy O. (ed.), *Central European Avant Gardes: Exchange and Transformation 1910–1930* (kat. výst.), Los Angeles 2002.

Bignens, Christoph, *Geschmackselite. Schweizerischer Werkbund. Mitgliederlexikon 1913–1968*, Zurich 2008.

Björk, Christian – Ericson, Eric, *Swedish Modern*, Stockholm 2019.

Burckhardt, Lucius (ed.), *Der Werkbund in Deutschland, Österreich und der Schweiz*, Stuttgart 1978.

Campbell, Joan, *Joy in Work, German Work. The National Debate 1800–1945*, New Jersey 1989.

Campbell, Joan, *The German Werkbund. The Politics of Reform in the Applied Arts*, New Jersey 1978.

Czumalo, Vladimír, *Česká teorie architektury v letech okupace*, Praha 1991.

Dvořáková, Dita (ed.), *Karel Honzik. Za obzorem věčnosti*, Praha 2002.

Dvořáková, Dita, *Ladislav Žák*, Praha 2013.

Erni, Peter, *Die gute Form. Eine Aktion des Schweizerischen Werkbundes. Dokumentaiton und Interpretation*, Zurich 1983.

Flagmeier, Renate (ed.), *Kampf der Dinge. Der Deutsche Werkbund zwischen Anspruch und Alltag*, Berlin 2008.

Gmeiner, Astrid – Pirhofer, Gottfried, *Der Österreichische Werkbund. Alternative zur klassischen Moderne in Architektur, Raum und Produktgestaltung*, Wien 1985.

- Gnägi, Thomas – Nicolai, Bernard – Wohlwend Pai, Jasmine (eds.), *Gestaltung Werk Gesselschaft. 100 Jahre Schweizerischer Werkbund SWB*, Zürich 2013.
- Grus, Josef – Heythum, Antonín – Kučerová, Hana – Zelenka, František – Žák, Ladislav, *Byt, sborník SČSD*, Praha 1934.
- Guzik, Hubert (ed.), *Architektura v přerodu 1945–1948, 1989–1992*, Praha 2019.
- Hekrdlová, Alice – Vlčková, Lucie (eds.), *Krásná jizba. Design pro demokracii*, Praha 2018.
- Herain, Karel (ed.), *Moderní bytová zařízení* (kat. výst.), Praha 1930.
- Herain, Karel – Sutnar, Laislav *Tjeckoslovakisk arkitektur och konstindustri* (kat. výst.), Stockholm – Praha 1931.
- Herain, Karel – Sutnar, LAdislav – Žák, Ladislav, *O bydlení*, Praha 1932.
- Herain, Karel, *Program a činnosť Sväzu československého diela*, Bratislava b. d. [1931]
- Hnídková, Vendula, *Národní styl. Kultura a politika*, Praha 2013.
- Hnídková, Vendula (ed.), *Pavel Janák. Obrys doby*, Praha 2009.
- Hofman, Jan Ješek (ed.), *Sbornik modernej tvorby užitkovej*, Bratislava 1931
- Hoffman, Tobias – Meyer -Brehm, Julia, *Hej rup! Die Tschechische Avantgarde im Kontext der Europäischen Moderne*, Berlin 2023.
- Honzík, Karel, *Tvorba životního slohu. Stati o architektuře a užitkové tvorbě vůbec*, Praha 1946.
- Horneková, Jana (ed.), *České Art deco*, Praha 1995.
- Huber-Doudová, Helena (ed.), *Moderní žena – architektka / Modern Woman – Architect*, Praha 2021.
- Hubatová -Vacková, Lada (ed.), *Divadlo ulice. Reklama a aranžérství výkladních skříní v kontextu modernismu, 1918–1938 / Theatre of the Street. Advertising and Window Display within the Context of Modernism, 1918–1938*, Praha 2021.
- Hubatová -Vacková, Lada – Pachmanová, Martina – Pečinková, Pavla (eds.), *Věci a slova. Umělecký průmysl, užité umění a design v české teorii 1870–1970*, Praha 2014.
- Hüppauf, Bernard – Umbach, Maiken (eds.), *Vernacular Modernism. Heimat, Globalization and the Built Environment*, Stanford 2005.
- Chatrný, Jindřich – Černoušková, Dagmar – Borský, Pavel, *Nový dům Brno / New House Brno 1928*, Brno 2018.
- Chatrný, Jindřich (ed.), *Jan Vaněk 1891–1962. Civilizované bydlení pro každého*, Brno 2008.
- Chatrný, Jindřich – Koudelková, Dagmar – Šimková, Anežka (eds.), *Jindřich Halabala a Spojené uměleckoprůmyslové závody v Brně*, Brno 2003.

- Pavel Janák (ed.), *Výstava bydlení. Stavba osady Baba*, Praha 1932.
- Janáková, Iva (ed.), *Ladislav Sutnar – Praha – New York – Design in Action*, Praha 2003.
- Karasová, Daniela, *Geneze designu nábytku*, Praha 2012.
- Kaplan, Wendy (ed.), *Designing Modernity. The Arts of Reform and Persuasion 1885–1945*, New York 1995
- Knobloch, Iva, Svaz československého díla: museum jako platforma modernizace, *Muzeum LVII*, 2019, č. 1, s. 15–25.
- Knobloch, Iva (ed.), *Odvaha a risk. Století designu v Uměleckoprůmyslovém museu v Praze*, Praha 2019.
- Knobloch, Iva – Vondráček, Radim (eds.), *Design v českých zemích 1900–2000*, Praha 2016.
- Kolesár, Zdeno – Pekárová, Adriana, *K dějinám dizajnu na Slovensku*, Bratislava 2013.
- Koubská, Vlasta – Sedláková, Radomíra, *Antonín Heythum*, Praha 2022.
- Koula, Jan E., *Snahy o český moderní interiér*, Praha 1976.
- Long, Christopher, *Nový prostor. Pohyb a prožitek ve středoevropské moderní architektuře*, Praha 2023.
- Macharáčková, Marcela (ed.), *Jiří Kroha (1893–1974), architekt, malíř, designér, teoretik, v proměnách umění 20. století*, Brno 2007.
- Meurer, Bernd – Hartmut, Vinçon, *Industrielle Ästhetik. Zur Geschichte und Theorie der Gestaltung*, Berlin 1983.
- Moutvic, Miroslav, *Pražské vzorkové veletrhy 1920–1951*, Praha 2000.
- Nerdinger, Winfried (ed.), *100 Jahre Deutscher Werkbund 1907–2007*, München 2007.
- Novotný, Otakar, *Jan Kotěra a jeho doba*, Praha 1958.
- Pachmanová, Martina (ed.), *Civilizovaná žena. Ideál i paradox prvorepublikové vizuální kultury*, Praha 2020.
- Pachmanová, Martina – Pražanová, Markéta (eds.), *Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze 1885–2005*, Praha 2005.
- Pachmanová, Martina, *Neznámá území českého moderního umění: Pod lupou genderu*, Praha 2004.
- Pelkonen, Eeva -Liisa, *Exhibit A. Exhibitions that transformed architecture 1948–2000*, Berlin 2018.
- Pippin, Robert B., *Idealism as Modernism. Hegelian Variations*, Cambridge 1997.

- Prešnajderová, Klára – Bérešová, Simona – Puineuf de, Sonia (eds.), *Škola umeleckých remesiel 1928–1939*, Bratislava 2021.
- Pučerová, Klára – Kouhout, Michal – Tichý, David (eds.), *Jak jsme chtěli bydlet. Bytová politika Československa 1918–1938*, Praha 2018.
- Quaid Mc, Matilda (ed.), *Lilly Reich. Designer and architect*, New York 1996.
- Rampley, Matthew – Prokopovych, Markian – Veszprémi, Nóra, *Liberalism, Nationalism and Design Reform in the Habsburg Empire. Museums of Design, Industry and the Applied Arts*, London 2020.
- Rehm, Robin – Wagner, Christoph (eds.), *Designpatente der Moderne 1840–1970*, Berlin 2019.
- Rossmann, Zdeněk – Václavek, Bedřich (eds.), *Výstava moderního bydlení. Nový dům v rámci Výstavy soudobé kultury v Brně 1928* (kat. výst.), Brno 1928.
- Sedlářová, Jitka (ed.), *Výtvarná kultura v Brně 1918–1938*, Brno 1994.
- Sékely, Miklós (ed.), *Ephemeral Architecture in Central Eastern Europe in the 19th and 20th Centuries*, Paris 2015.
- Siblík, Emil (ed.), *Výstava tance* (kat. výst.), DUP, Praha 1938.
- Schirren, Matthias – Kahlfeldt, Paul – Komrel, Claudia, *Bauen und Wohnen. Die Geschichte der Werkbundsiedlungen*, Berlin 2016.
- Schwartz, Frederic J., *The Werkbund. Design Theory and Mass Culture before the First World War*, London 1996.
- Starý, Oldřich – Sutnar, Ladislav (eds.), *Nejmenší dům*, Praha 1931.
- Stavenov, Åke *Svensk stil och standard* (kat. výst.), Stockholm 1933.
- Suchomelová, Marcela (ed.), *Jan E. Koula. Důvěrná architektura*, Praha 2013.
- Sylvestrová, Marta – Toman, Jindřich (eds.), *Zdeněk Rossmann. Horizonty modernismu*, Brno 2017.
- Šenberger, Tomáš – Šlapeta, Vladimír – Urlich, Petr, *Osada Baba. Plány a modely / Baba Housing Estate. Plans and Models*, Praha 2000.
- Šlapeta, Vladimír – Urlich, Petr – Křížková, Alena, *Slavné vily Prahy 6. Osada Baba 1932–1936*, Praha 2013.
- Švácha, Rostislav, *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1994.
- Švácha, Rostislav, *Forma sleduje vědu. Teige, Gillar a evropský vědecký funkcionalismus / Form Follows Science. Teige, Gillar and European Scientific Functionalism 1922–1948*, Praha 2000.
- Templ, Stephan, *Baba. Osada Svazu Čs. Díla*, Praha, Praha 2001.

Thiekötter, Angelika – Siepmann, Eckhard, *Packeis und Pressglass. Von der Kunstgewerbebewegung zum Deutschen Werkbund*, Berlin 1987.

Tymkiw, Michael, *Nazi Exhibition Design and Modernism*, Minneapolis 2018.

Urbanik, Jadwiga (ed.), *Cesta k modernitě. Sídliště Werkbundu 1927–1932*, Vratislav 2016.

Vlčková, Lucie, *Antonín Kybal*, Praha 2016.

Weissler, Sabine, *Design in Deutschland 1933–1945. Ästhetik und Organisation des Deutschen Werkbundes im Dritten Reich*, Berlin 1990.

Wilk, Christopher (ed.), *Modernism 1914–1939. Designing a New World*, London 2006.

Wilson, Kristina, *Livable Modernism. Interior Decorating and Design during the Great Depression*, London 2005.

Winter, Tomáš – Machalíková, Pavla (eds.), *Jdi na venkov! Výtvarné umění a lidová kultura v českých zemích 1800–1960*, Praha 2019.